

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Факультет економіки та управління

Кафедра фінансів

Микола Карлін

Поведінкові фінанси

Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для
магістрів денної та заочної форми навчання
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Луцьк - 2022

УДК 336(075.8)

К21

Рекомендовано до опублікування науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки

(протокол № від _____ 2022 р.).

Рецензенти:

професор кафедри міжнародних економічних відносин
Луцького національного технічного університету
д. е. н., проф.

О. М. Лютак

професор кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки,
д. е. н., проф.

Н. В. Павліха

Карлін М. І.

К21 Поведінкові фінанси: методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для магістрів денної та заочної форми навчання спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Електронне видання. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 36 с.

Рекомендовано студентам 5 курсу спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Методичне видання призначено для студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти, аспірантів, слухачів курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації.

УДК 336(075.8)

© Карлін М.І., 2022

© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022

Зміст

Вступ

Семінарське заняття 1. Місце і роль поведінкових фінансів у поведінковій економіці

Семінарське заняття 2. Вплив поведінкових чинників на фінансові рішення громадян та юридичних осіб

Семінарське заняття 3. Суб'єкти та об'єкти поведінкових фінансів

Семінарське заняття 4. Роль поведінкових фінансів у концепціях класичної та інституціональної теорій.

Семінарське заняття 5. Теорія конфліктів в фінансовій практиці

Семінарське заняття 6. Соціологія девіантної поведінки

Семінарське заняття 7. Податкові аномії та девіантна поведінка

Семінарське заняття 8. Теоретичні основи фінансової поведінки домогосподарств

Семінарське заняття 9. Теоретико-методичні засади поведінкового ціноутворення на фондовому ринку.

Семінарське заняття 10. Аналіз поведінкового ціноутворення на фондовому ринку України та вплив на цей процес війни Росії проти України

Список рекомендованої літератури

1. Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Сем.	Сам. роб.	Конс.	*Форма контролю / Бали
Тема 1. Місце і роль поведінкових фінансів у поведінковій економіці	11	2	2	7		С/ 6 бали
Тема 2. Вплив поведінкових чинників на фінансові рішення громадян та юридичних осіб	11	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 3. Суб'єкти та об'єкти поведінкових фінансів	11	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 4. Суспільні передумови виникнення поведінкових фінансів	11	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 5. Теорія конфліктів в фінансовій практиці	10	2	2	6		С/ 6 бали
Тема 6. Соціологія девіантної поведінки	10	2	1	6	1	С/ 6 бали
Тема 7. Податкові аномії та девіантна поведінка	10	2	1	6	1	С/ 6 бали
Тема 8. Типи податкових девіацій і податковий контроль. Делінквентна податкова поведінка	7	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 9. Теоретичні основи фінансової поведінки домогосподарств	9	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 10. Управління фінансами домашніх домогосподарств в сучасних умовах	6	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 11. Теоретико-методичні засади поведінкового ціноутворення на фондовому ринку.	5	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 12. Аналіз поведінкового ціноутворення на фондовому ринку України	6	2	2	6	1	С/ 6 бали
Тема 13. Адаптація поведінкового ціноутворення до особливостей фондового ринку України в період війни з Росією та відбудови країни.	5	2	2	6		С/ 6 бали
Тема 14. Теорія підштовхування та виведення коштів в офшори.	6	2	2	7		С/ 6 бали
Разом						84 бали
Інші види робіт						16
Всього годин / Балів	150	28	26	86	10	100

*Форма контролю: С – семінар, МКР – модульна контрольна робота.

Вступ

Освітня компонента «Поведінкові фінанси» є складовою частиною ОП «Фінанси і кредит» вибіркового циклу дисциплін для підготовки магістрів з спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування».

Важливою ланкою фінансової системи є поведінкові фінанси, які поки тільки починають досліджуватися у провідних країнах світу. Наголос у них робиться на врахуванні економічних інтересів окремих людей та груп при здійсненні фінансових трансакцій, які досить часто є ірраціональними та залежать від особливостей поведінки окремої людини в конкретній ситуації. Значна увага при цьому приділена аналізу теорії підштовхування, яка зараз починає використовуватися у провідних країнах світу з метою корегування ірраціональної поведінки суб'єктів фінансового ринку. Ці та інші питання розкриваються в даному вибіркового курсі, який стане в нагоді магістрам при вивченні ними таких курсів, як «Бюджетний менеджмент» та «Страховий менеджмент» та окремих вибіркового курсів.

Курс побудовано таким чином, щоб надати магістрантам максимальну інформацію за окремими розділами, які характеризують зміст поведінкових фінансів, особливостей девіантної поведінки різних груп платників податків, специфіку поведінки на фінансовому ринку членів домогосподарств, аналізу ефективності використання теорії підштовхування у розвинутих країнах. В курсі також певна увага приділена розкриттю особливостей ірраціональної поведінки різних учасників фінансового ринку України в сучасних умовах. Для вирішення існуючих проблем у функціонуванні поведінкових фінансів у нашій країні проаналізовано досвід провідних зарубіжних країн та обґрунтовані деякі шляхи його використання в Україні. Певна частина питань курсу виноситься на самостійне вивчення.

Метою вивчення дисципліни є: на основі з'ясування теоретичних засад функціонування системи поведінкових фінансів у розвинутих країнах виявити конкретні форми і методи удосконалення використання фінансових ресурсів суб'єктами фінансового ринку в Україні.

Предметом дисципліни «Поведінкові фінанси» є фінансові відносини, що виникають з приводу формування і використання суб'єктами фінансового ринку своїх фінансових ресурсів.

Завдання курсу є: з'ясувати теоретичні основи формування і використання поведінкових фінансів у розвинутих країнах; виявити конкретні форми і методи удосконалення використання поведінкових фінансів в Україні; визначити проблеми формування і використання фінансових ресурсів домогосподарствами в Україні та окреслити шляхи їх вирішення.

При вивченні курсу магістри набудуть інтегральні та фахові **компетентності**.

Інтегральні компетенції: здатність застосовувати знання з поведінкових фінансів у професійній діяльності; знання вимог до написання наукових робіт з поведінкових фінансів; вміння чітко виражати свої думки, мати свій погляд на проблему та вміння відстоювати свою позицію щодо напрямів удосконалення

використання поведінкових фінансів в Україні в сучасних умовах; здатність ініціювати свої ідеї при проведенні практичних занять з курсу «Поведінкові фінанси».

Фахові компетенції:

ФК 4. Здатність до виконання наукових досліджень у сфері фінансів, банківської справи та страхування на відповідному фаховому рівні, досягнення наукових результатів, що створюють нові знання, для розв'язання актуальних проблем.

ФК 8. Здатність розробляти методи та інструменти реалізації фінансової політики на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях.

ФК 9. Здатність застосовувати моделі, методи та інструменти фінансового управління та регулювання.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1. МІСЦЕ І РОЛЬ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ У ПОВЕДІНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета заняття: при проведенні семінарського заняття магістри повинні зрозуміти суть і структуру поведінкових фінансів в системі фінансів; виявити загальні особливості розвитку системи поведінкових фінансів в світі та в Україні; зрозуміти переваги й недоліки використання теорії підштовхування в Україні.

I. План семінарського заняття № 1:

1. Суть і структура поведінкової економіки. Внесок Р. Талера у розвиток поведінкової економіки та поведінкових фінансів.
2. Визначення поведінкових фінансів та їх роль у розвитку ринкової економіки.
3. Теорія підштовхування та її значення в поведінковій економіці та поведінкових фінансах.
4. Вплив поведінкових фінансів на розвиток «зелених фінансів» у демократичних країнах.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Внесок Д. Канемана у розвиток поведінкової економіки та поведінкових фінансів.
2. Взаємозв'язок поведінкової економіки та поведінкових фінансів.
3. Взаємозв'язок психології та поведінкових фінансів.

Література.

- Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. Київ: Наш формат, 2018. Вступ, Р.1; 33.
- Талер Р., Санстейн К. Nudge. Архитектура выбора. Как улучшить наши решения о здоровье, благосостоянии и счастье. Москва, 2017.
- Кізіма Т. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. 2013. № 3. С. 7-18.
- Ващенко Т., Лисицька Е. В. Поведенческие финансы – новое направление финансового менеджмента. История возникновения и развития. *Финансовый менеджмент*. 2006. № 1. С. 89-98.
- Ушакова Н. Г., Кулініч О.А., Помінова І. І. Інституціоналізація поведінкового регулювання: зарубіжний досвід. *Бізнес-інформ*. 2020. № 9. С. 37-40.
- Карлін М. І. та ін. Кліматичні фінанси. Луцьк: Вежа-Друк, 2017.
- Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ: Наш Формат, 2022. Передмова.

II. Питання для обговорення:

1. В чому полягає необхідність вивчення поведінкових фінансів у демократичній державі?
2. Чим відрізняються поняття «поведінкова економіка» і «поведінкові фінанси»?

3. Чи доцільно використовувати в Україні теорію підштовхування, розроблену Р. Талером?

4. Як впливають поведінкові фінанси на розвиток «зелених фінансів» в світі?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Доцільно чи недоцільно виділяти в фінансовій системі країни поведінкові фінанси?

Завдання 2.

Доцільно чи недоцільно використовувати в економічній системі України теорію підштовхування?

Завдання 3.

Доцільно чи недоцільно використовувати при проведенні публічних торгів не тільки ціновий критерій, а й «зелені» критеріїв для оцінки цінових пропозицій?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.

2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 1:

Тести до теми 1.

1. В якому році внесок Р. Талера у розвиток поведінкової економіки був відмічений Нобелівською премією?

а) 2010;

б) 2013;

в) 2015;

г) 2017.

2. Поведінкова (біхевіористська) економіка – це теорія, що вивчає вплив соціальних, когнітивних і емоційних чинників на ухвалення економічних рішень окремими особами і установами та наслідки їхнього впливу на ринкові зміни (ціни, прибуток, розміщення ресурсів).

а) так;

б) ні.

3. Формування сучасної поведінкової економіки розпочалося з теорії перспектив (пояснення поведінки в умовах ризику), яка була розроблена:

а) Р. Талером;

б) Д. Канеманом і А. Тверські;

в) Г. Беккером;

г) А. Маршаллом.

4. Поведінкова економіка спеціалізується:

а) на аномаліях в економічній поведінці та в ринкових цінах і доходах;

- б) на аномалії на зв'язку подій з колективним вибором;
 - в) на аналізі впливу на економіку через суспільне сприйняття чуток, медіа-матеріалів, публічних висловлювань експертів і політиків;
 - г) всі відповіді правильні.
5. Основними в поведінкової економіки є три напрями:
- евристика;
 - фрейм;
 - ринкова неефективність.
- а) так;
 - б) ні.
6. Дослідженням сутності поведінкових фінансів займалися наступні вчені: Б. Барбер, Н. Барберіс, Т. Одеан, Р. Талер.
- а) так;
 - б) ні.

СЕМІНАР 2. ВПЛИВ ПОВЕДІНКОВИХ ЧИННИКІВ НА ФІНАНСОВІ РІШЕННЯ ГРОМАДЯН ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.

Мета заняття: при проведенні семінарського заняття магістранти повинні виявити вплив доходів від тіньової економіки на суб'єктів поведінкових фінансів, виявити причини недовіри фізичних та юридичних осіб до структур фінансового ринку в розвинутих країнах та в Україні, зрозуміти необхідність постійного підвищення грамотності учасників фінансового ринку, що дозволить їм опанувати суть стратегії усунення втрат від поведінкових чинників у фінансових рішеннях громадян і юридичних осіб.

I. План семінарського заняття № 2:

1. Причини розвитку тіньової економіки в країнах світу та в Україні і поведінкові фінанси.
2. Причини недовіри фізичних та юридичних осіб до структур фінансового ринку.
3. Стратегії усунення втрат від поведінкових чинників у фінансових рішеннях громадян і юридичних осіб.
4. Заходи з підвищення фінансової грамотності громадян.

Питання на самостійне опрацювання

1. Вплив тіньової економіки на ірраціональну поведінку суб'єктів поведінкових фінансів.
2. Причини функціонування шахрайських схем в фінансовій системі України.
3. Особливості функціонування шахрайських схем в фінансовій системі України під час війни з Росією.

Література.

Карлін М. І. Комплексне забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Київ: Кондор, 2020. Р. 2; 3.

- Талер Р., Санстейн К. Поштовх. Як допомогти людям зробити правильний вибір: пер. з англ. О. Захарченко. Київ: Наш формат, 2017. 312 с.
- Талер Р. Поведінкові фінанси. Київ: Наш формат, 2018. Ч. 6.
- Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств. Сучасна парадигма та доміанти розвитку. Київ: Знання, 2010. Р. 1. § 4.
- Кізима Т. О. Поведінкові фінанси як новий напрям досліджень сучасної фінансової науки. *Актуальні проблеми розвитку регіону*. 2013. № 9. С. 175-178.
- Власюк О. С. Тіньова економіка та її вплив на безпеку сектору державних фінансів України. *Фінанси України*. 2013. № 6. С. 18-24.
- Смовженко Т., Кузнєцова А. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи. *Вісник НБУ*. 2013. № 9. С. 8-16.
- Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ: Наш Формат, 2022. Част. 6.

II. Питання для обговорення:

1. Хто виступає суб'єктами тіньової економіки в Україні?
2. Як впливають доходи від тіньової економіки на поведінку учасників фінансового ринку?
3. Які ви можете назвати стратегії усунення втрат від поведінкових чинників у фінансових рішеннях громадян?
4. Які ви можете назвати стратегії усунення втрат від поведінкових чинників у фінансових рішеннях юридичних осіб?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Можна чи не можна повністю ліквідувати тіньову економіку в Україні?

Завдання 2.

Для значної частини громадян України сьогодні вигідніше зберігати готівкові кошти вдома, а не вкладати в інструменти фінансового ринку?

Завдання 3.

Українська держава повинна примусити фізичних осіб вкладати свої вільні кошти у військові облігації?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.
2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 2:

1. Вставте пропущені цифри. Рівень тінізації економіки _____ від ВВП вважається нормальним для легальної економіки:
 - а) 0 – 5 %;
 - б) 10–12 %;
 - в) 15 – 20 %;
 - г) 25 – 30 %.

2. Вставте пропущені слова. Поведінка, орієнтована на _____ , включає будь-які дії, так чи інше пов'язані з порушенням формальних правил гри від простого приховування доходів від оподаткування до діяльності, яка порушує вимоги кримінального законодавства.

- а) тіньову економіку;
- б) ринкову економіку;
- в) планову економіку;
- г) традиційну економіку.

3. Вставте пропущені цифри. Рівень тінізації економіки _____ від ВВП вважається критичним для легальної економіки.

- а) 10 %;
- б) 15 %;
- в) 20 %;
- г) 25 %.

4. Вставте пропущене слово: _____ - це вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження коштів, прав на такі кошти, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення тощо з метою надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню ними.

- а) «відмивання» грошей;
- б) податкове планування;
- в) оптимізація податків;
- г) мінімізація податкового навантаження.

5. Вставте пропущені цифри. Рівень тінізації економіки _____ від ВВП вважається катастрофічним для легальної економіки:

- а) 10–12 %
- б) 20 %;
- в) 30 %;
- г) 40 %.

6. Вставте пропущене слово: _____ - це будь-яка економічна вигода, одержана внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння.

- а) податкове планування;
- б) податковий злочин;
- в) оптимізація податків;
- г) діяльність в тіньовій економіці.

СЕМІНАР 3. СУБ'ЄКТИ ТА ОБ'ЄКТИ ПОВЕДІНКОВИХ ФІНАНСІВ

Мета заняття: при проведенні семінарського заняття магістранти повинні з'ясувати, хто може суб'єктами поведінкових фінансів, їх права та обов'язки; зрозуміти зміну ролі окремої людини в сучасній економіці, виявити причини ірраціональної поведінки окремих учасників фінансового ринку в сучасних умовах.

I. План семінарського заняття № 3:

1. Визначення суб'єктів поведінкових фінансів.
2. Зміна ролі людини в сучасній економіці і поведінкові фінанси.
3. Роль домогосподарств у поведінкових фінансах.
4. Роль суб'єктів фінансового ринку у розвитку поведінкових фінансів.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Особливості діяльності небанківських фінансових установ на фінансовому ринку України.
2. Вплив домогосподарств на розвиток фінансового ринку України.
3. Особливості економічної поведінки людини на фінансовому ринку в умовах кризових ситуацій.

Література.

Набатова О. О. Від гіпотези ефективних ринків до поведінкових фінансів. *Економічна теорія і право*. Харків: Національна юридична академія. 2018. № 3. С. 36-48.

Малишенко К. А. Поведінкові фінанси та їх вплив на динаміку фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 16. С. 57-64.

Талер Р. Поведінкова економіка. Київ: Наш Формат, 2018. Р. 7, 8, 9.

Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств. Київ: Знання, 2010. Р. 1.2.

Єлісеєва Л. В. Роль соціального капіталу в економічному розвитку: моногр. Київ. НАН України, Ін-тут економіки та прогноз., 2019. Р. 2, 3.

Возький К. З. Економічна поведінка людини та її ментальні мотиви. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 5. С. 3-15.

Карлін М. І. Податкові системи зарубіжних країн. Київ: Кондор, 2018. Р. 1. § 2; Р. 3. § 1; Р. 15. § 1; 2.

Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ: Наш Формат, 2022. Розд. 13.

II. Питання для обговорення:

1. Чи можуть бути суб'єктами поведінкових фінансів державні службовці?
2. Чи можуть бути суб'єктами поведінкових фінансів студенти стаціонару?
3. В чому полягають зміни ролі людини в сучасній економіці?
4. В чому полягає роль домогосподарств у поведінкових фінансах в сучасних умовах?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи завжди сучасна людина при прийнятті фінансових рішень веде себе як людина раціональна?

Завдання 2.

Ви отримали дорогий квиток в театр безплатно на п'ятницю на вечір, але ви живете далеко за містом, хоча й маєте власний автомобіль. Чи скористаєтеся ви нагодою безплатно побувати в театрі?

Завдання 3.

Чи завжди українські громадяни зберігають свої вільні кошти у банках?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.
2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 3:

1. До суб'єктів поведінкових фінансів відносяться:

- а) окрема людина;
- б) окреме домогосподарство;
- в) інвестори;
- г) всі відповіді правильні.

2. Реальна людина мусить володіти трьома наведеними якостями. По-перше, вона повинна ефективно (без системних помилок) обробляти інформацію та з легкістю перетворювати її на дії, тобто правильно відтворювати інформацію з пам'яті; правильно оцінювати точність своїх знань і вмінь; належним чином робити висновки зі спостережень за навколишнім середовищем; бути байдужими до способу представлення інформації; ігнорувати неважливу інформацію; робити коректні імовірнісні судження; та володіти належним самоконтролем для здійснення необхідних дій.

- а) так;
- б) ні.

3. Вставте пропущені цифри. Згідно досліджень провідних українських вчених близько 60 % населення України відносить себе до категорії бідних.

- а) 20 %;
- б) 30 %;
- в) 40 %;
- г) 60%.

4. Люди не завжди усвідомлюють власні вподобання, а самі вподобання можуть бути нестійкими у часі та залежати від контексту вибору (залежність від форми описання ситуації вибору).

- а) так;
- б) ні.

5. В Україні рівень фінансової грамотності населення знаходиться:

- а) на дуже високому рівні;
- б) на високому рівні;
- в) на низькому рівні;
- г) на дуже низькому рівні.

6. Практична значимість поведінкових фінансів полягає в тому, що їх вивчення дає змогу оцінювати та прогнозувати інвестиційні уподобання як інституційних інвесторів, так і безпосередньо інвестиційні настрої домогосподарств.

а) так;

б) ні.

Семінар 4. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій.

1. Основні положення концепцій «економічної людини» в трактуваннях зарубіжних економістів XVIII-XX ст.

2. Визначення ролі людини в економіці в контексті інституціональної теорії

3. Врахування нерациональної поведінки індивідів при здійсненні фінансово-економічної політики

4. Зміст основних теорій поведінкових фінансів

Питання на самостійне опрацювання.

1. Критика теорії «людини економічної» в економічній науці.

2. Теорія «народного капіталізму».

3. Теорія «демократизації капіталу»

Література.

Кізима Т. О. Поведінкові фінанси у концепціях класичної та інституціональної теорій. *Світ фінансів*. Тернопіль. ТНЕУ, 2013. № 3. С.7-17.

Возняк Г., Патицька Х. Поведінкові аспекти у прийнятті фінансових рішень в умовах пандемії: локальний рівень. *Світ фінансів*. 2021. № 3. С. 8-22.

Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ: Наш Формат, 2022. Розд. 5.

Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Пер. з англ. Київ: Основи, 2000.

Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Пер. с англ. Москва: Эксмо, 2007.

Маршалл А. Основы экономической науки. Пер. с англ. Москва: Эксмо, 2008.

Гелбрейт Дж. К. Новое индустриальное общество. Избранное. Москва: 2008.

Шмід Т. Велика ілюзія тріумфу ліберального ладу. *Український тиждень*. 2018. № 28. С. 32-33.

Ленартц С. Невдоволеність лібералізмом. *Український тиждень*. 2018. № 33. С. 32-33.

II. Питання для обговорення:

1. Яка з моделей економіки китайська чи американська на ваш погляд є більш ефективною?

2. У чому полягають недоліки Вашингтонського консенсусу, який був використаний більшістю постсоціалістичних країн при переході до ринкової економіки?

3. Чому представниками багатьох економічних теорій критикується трактування людини як «людини економічної»?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи завжди поведінка інвесторів є раціональною?

Завдання 2.

Чи завжди інвестори правильно визначають перспективи своїх вкладень?

Завдання 3.

Інвестори завжди враховують поведінку більшості інвесторів при вкладенні коштів у той чи інший фінансовий інструмент?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.

2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 4.

1. Коли був вперше був використаний термін «людина економічна»?

- а) на початку XIX століття;
- б) в середині XIX століття;
- в) наприкінці XIX століття;
- г) на початку XX століття.

2. Модель людини інституціоналістів включає наступні риси: 1) інституціональна модель більш конкретна й наближена до реальної; 2) інституціональна теорія намагається розглядати економічний процес прийняття рішення, а не логічний вибір з готових варіантів; 3) в інституціональній теорії людина діє в умовах широкої невизначеності.

- а) ні;
- б) так.

3. Вставте пропущені слова. В умовах глобалізації на фінансових ринках найбільший прибуток має той інвестор, який має _____ .

- а) впливових покровителів;
- б) доступ до кредитів;
- в) податкові пільги;
- г) інсайдерську інформацію.

4. Конкретні люди досить часто не беруть до уваги економічну вигоду, а орієнтуються на інші цілі.

- а) так;
- б) ні.

5. Основними складовими теорій «народного капіталізму» стали наступні теорії:

«демократизації капіталу», «революції управляючих» і «революції в доходах».

- а) так;
- б) ні.

6. З точки зору практичного використання поведінкових фінансів виділяють чотири основних теорії: 1) теорія перспектив; 2) теорія поведінки інвесторів; 3) теорія шумової торгівлі; 4) теорія впливу психологічних якостей трейдера на ефективність проведених ним операцій.

- а) всі відповіді неправильні;
- б) всі відповіді правильні.

СЕМІНАР 5. ТЕОРІЯ КОНФЛІКТІВ У ФІНАНСОВІЙ ПРАКТИЦІ

1. Суть, види та передумови виникнення конфліктів.
2. Соціальна конфліктологія та врахування її висновків у поведінкових фінансах.
3. Фіскальна конфліктологія та врахування її висновків у поведінкових фінансах.
4. Конфлікт інтересів між платником податків і фіскальним органом та можливі шляхи його вирішення. Податкова реформа в Україні.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Об'єкти фіскального конфлікту.
2. Податковий судовий спір.
3. Альтернативне вирішення податкових спорів у зарубіжній практиці.

Література.

- Сидорович О. Ю. Фіскальна соціологія. Тернопіль: ТДЕУ, 2005. Т. 3.
- Сидорович О. Ю. Причини і наслідки, інструменти протидії розгортанню конфлікту інтересів у фіскальній практиці. *Економіст*. 2014. № 7. С. 32-36.
- Напрями формування податкової політики України в контексті фіскальної децентралізації та розширення бази оподаткування: моногр.; за ред. А. І. Крисоватого та О. М. Десятнюк. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 340 с.
- Длугопольський О. В. Теорія економіки державного сектора. Київ: Професіонал, 2007. Т. 4, 10.
- Іванов Ю. Б. та ін. Податковий менеджмент. Київ: Знання, 2008. Т. 7.
- Карлін М. І., Івашко О. А. Політика і економіка. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. Р. 3-5.
- Голуб А. Без зайвої скромності. Чи прагнуть українці ставати успішними і заможними. *Український тиждень*. 2017. № 42. С. 16-18.
- Добродумов П. Дисфункції держави як фактор дезорганізації суспільства. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 8. С. 10-14.
- Сулим В. Поняття податкової дисципліни. *Вісник Податкової служби України*. 2002. № 34. С. 20-21.

II. Питання для обговорення:

1. Хто виступає сторонами конфлікту?
2. Які ви знаєте форми прояву конфлікту інтересів?
3. Які методи вирішення конфліктів ви знаєте?
4. В чому полягає доцільність використання альтернативних методів вирішення конфлікту?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи завжди інвестор може уникнути конфлікту при інвестуванні у спільний проєкт?

Завдання 2.

Чи завжди платник податку дотримується методів вирішення конфліктів з працівниками ДПС України?

Завдання 3.

Чи завжди працівники ДПС України дотримуються методів вирішення конфліктів з платниками податків?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.
2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 5.

1. Конфлікт — це зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними ситуаціями, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію несумісну з інтересами іншої сторони.

а) ні;

б) так.

2. Які конфлікти є найбільш поширеними?

а) внутрішньо-особистісні;

б) конфлікт між окремою особою та групою;

в) міжгруповий конфлікт;

г) міжособистісні конфлікти.

3. Міжособистісні конфлікти в організаціях часто - це боротьба керівників різного рівня за обмежені ресурси, капітал чи робочу силу, час використання устаткування або схвалення проекту.

а) ні;

б) так.

4. Рекомендації ФАТФ сьогодні включають:

а) 20 статей;

б) 40 статей;

в) 49 статей;

г) 100 статей.

5. Країни чи відокремлені території єдиних держав, де на державному рівні для певного типу компаній, власниками яких є іноземці, встановлені значні пільги в оподаткуванні, знижені чи скасовані вимоги до бухгалтерського обліку, частково або цілком зняті митні та торговельні обмеження – це:

а) спеціальна економічна зона;

б) офшорна зона;

в) територія пріоритетного розвитку;

г) безмитна зона.

6. Вставте пропущене слово:

_____ - це штучне зниження податкових зобов'язань до такого рівня, при якому оподаткування досягає найменшої величини.

а) податкове планування;

- б) ухилення від податків.
- в) втеча від податків;
- г) уникнення від податків.

СЕМІНАР 6. СОЦІОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ.

1. Економічна поведінка, її види та характер впливу на соціально-економічні процеси.
2. Суть та види девіантної поведінки. Девіантна поведінка в системі суспільного конфлікту.
3. Податкова норма, податковий контроль та податкове право. Суб'єкти податкового злочину.
4. Способи уникнення податків. Виведення коштів в офшори.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Асоціальні типи поведінки.
2. Особливості податково-правових норм.
3. Використання офшорів для уникнення податків.

Література.

- Сидорович О. Ю. Фіскальна соціологія. Тернопіль: ТДЕУ, 2005. Т. 4.
- Талер Р. Поведінкова економіка. Київ: Наш формат, 2018. Ч. 6.
- Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории. Москва: ГУВШЭ, 2003.
- Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави: моногр.; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 320 с.
- Сидорович О. Ю. Діалектика оподаткування: інституціональні консенсуси і конфлікти: моногр. Тернопіль: Економічна думка. ТНЕУ, 2015. 432 с.
- Гальчинський А. С. Відсутність довіри – влада в Україні є чужою. *Дзеркало тижня*. 2013. 7 вересня. С.8.
- Лібанова Е. М. Соціальні проблеми модернізації української економіки. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1. С. 5-20.
- Надія та віра без відповідальності, або соціологічна діагностика українського суспільства. *Дзеркало тижня*. 2018. 23 вересня. С. 10.
- Малко Р. Неконтрольована безвідповідальність. *Український тиждень*. 2018. № 30. С. 5-6.
- Лесной В. Ніколи не кажи ніколи. Американці підтвердили правило, що стереотипи – річ дуже ненадійна. *День*. 2012. 18 вересня. С. 8.
- Урин В. Фіскальні та соціологічні детермінанти оподаткування доходів фізичних осіб. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С. 163-173.

II. Питання для обговорення:

1. Які типи асоціальної поведінки особистості ви знаєте?
2. Чи є оптимальними норми податкового права України?
3. Які ви знаєте способи ухилення від сплати податків?
4. Які ви знаєте способи боротьби з ухиленням від сплати податків?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи можна зменшити ухилення від податків до нуля в країні?

Завдання 2.

Чи доцільно в Україні відмовитися від ПДВ та перейти на податок з обороту?

Завдання 3.

Чи доцільно в податковій системі країни використовувати тільки два податки: податок з обороту і податок на доходи фізичних осіб?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.

2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 6.

1. За типом раціональності економічна поведінка суб'єктів поділяється на раціональну, ірраціональну, цілераціональну, ціннісно-раціональну.

а) так;

б) ні.

2. За складом суб'єкта економічна поведінка суб'єктів поділяється на індивідуальну, групову, масову.

а) ні;

б) так.

3. Знайдіть помилку. Податкові лазівки, як другий спосіб уникнення від сплати податків, прийнято розділяти на:

а) зміщення доходу;

б) відкладення доходу;

в) повернення доходу;

г) податковий арбітраж.

4. Суть девіантної поведінки полягає в тому, що людина не дотримується вимог соціальної норми, вибирає відмінний від її вимог варіант поведінки в тій чи іншій ситуації, що веде до порушення міри взаємодії особистості та суспільства.

а) так;

б) ні.

5. Знайдіть помилку. Уникнення податків приводить до розвитку таких тенденцій в економіці і соціальній сфері:

а) порушення правил чесної конкуренції;

б) росту корупції;

в) недостатнього фінансування приватного сектору господарства;

г) відтоку капіталів за кордон тощо.

6. Виокремлюють такі типи асоціальної поведінки особистості: конфліктно-ситуативний — з переважанням позитивної спрямованості; ситуативний — з незначною негативною спрямованістю; нестійкий — з переважно негативною спрямованістю; стійкий — з негативною спрямованістю.

а) ні;

б) так.

СЕМІНАР 7. ПОДАТКОВІ АНОМІЇ ТА ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА

1. Податкові норми поведінки, аномії, девіації та патології в фіскальній соціології.
2. Теорія податкової аномії.
3. Девіація як норма суспільного розвитку.
4. Види девіантної поведінки та її врахування в фіскальній політиці України.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Типи податкової поведінки.
2. «Політекономія податкової антипатії» як окрема наукова галузь.
3. Податкові девіації.

Література.

- Сидорович О. Ю. Фіскальна соціологія. Тернопіль: ТДЕУ, 2005. Т. 5.
- Сидорович О. Ю. Сутнісні характеристики податкової культури: інституціональний контекст. Наукові праці НДФІ. 2017. № 1. С. 144-158.
- Новіков В. М., Семенов В. В. Досягнення справедливості як умова соціо гуманітарного розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 2. С. 40-49.
- Мельник П., Лановенко І. Психологічні механізми девіантної поведінки. *Право України*. 2000. № 1. С. 10-16.
- Черенько Л. М. Специфіка формування та прояву нерівності в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 2. С. 60-69.
- Башко В. Квазіфіскальні витрати та бюджетні субсидії: скільки коштує «безкоштовний» сир. *Дзеркало тижня*. 2016. 14 травня. С. 1,7.
- Продан О. Без успішного малого і середнього бізнесу не може бути успішною економіка. *Дзеркало тижня*. 2012. 9 червня. С. 9.
- Програма формування високої податкової культури населення та підтримки зусиль органів ДПС, спрямованих на наповнення дохідної частини бюджетів та ДЦФ. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.1999 р. № 636.

II. Питання для обговорення:

1. В чому полягає зміст теорії податкової аномії?
2. Які наслідки девіантної поведінки в сфері оподаткування?
3. Яким чином можна подолати передумови виникнення податкових девіацій?
4. Які ви знаєте види проявів девіантної поведінки?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи всі девіації в податковій сфері носять негативний характер?

Завдання 2.

Чи доцільно за систематичну несплату податків людину саджати на тривалі терміни до в'язниці?

Завдання 3.

Чи доцільно за несплату податків в особливо великих розмірах людину тільки штрафувати на великі суми?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.

2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 7.

1. Вчені виділяють чотири типи податкової поведінки: 1) опортуніст-максимізатор, податкова поведінка якого спрямована на мінімізацію усіх витрат, пов'язаних зі сплатою податків; 2) опортуніст із обмеженою формою раціональності, який прагне мінімальних податкових витрат, але обирає деяку компромісну суму податків; 3) законослухняний максимізатор, який активно розробляє і впроваджує податкову оптимізацію; 4) законослухняний платник податків із обмеженою раціональністю.

а) так;

б) ні.

2. Знайдіть помилку. Податкова девіація – це:

а) продукт антидержавної поведінки платників податків у силу їхніх намірів;

б) не дотримання законодавчо встановлених норм податкової поведінки;

в) правопорушення, пов'язане з вчиненням певних заходів, що суперечать загально прийнятим нормам;

г) продукт антидержавної поведінки платників податків у силу створених їм державою належних умов щодо сплати податків;

3. Термін «аномія» в перекладі з латинської означає позначає стан суспільства, чи особисте відношення до суспільства, у якому мають місце слабкий консенсус, недолік віри в суспільні цінності і мету, а також втрати ефективності нормативних і моральних рамок, що регулюють особисте і суспільне життя.

а) ні;

б) так.

4. Знайдіть помилку. Девіантна поведінка тлумачиться як поведінка, яка не відповідає існуючим у суспільстві:

а) нормам;

б) правилам;

в) ролям;

г) інтересам найбагатших верств населення.

5. В залежності від способів взаємодії з реальністю та порушенням тих чи інших норм суспільства прояви девіантної поведінки поділяються на 5 видів:

1. Делінквентний вид девіантної поведінки - сукупність протиправних вчинків та злочинів, які не відповідають формально зафіксованим соціальним та юридичним нормам. 2. Адиктивний вид девіантної поведінки - поведінка, що зумовлюється залежністю від різних хибних пристрастей. 3. Патохарактерологічний вид девіантної поведінки - поведінка, що зумовлюється патологічними змінами характеру, що сформувалися в процесі виховання. 4. Психопатологічний вид девіантної поведінки - ґрунтується на психопатологічних симптомах та синдромах - це прояви тих чи інших психічних порушень та захворювань. 5. Вид девіантної поведінки, що

ґрунтується на суперцінностях - це виявлення обдарованості, таланту, геніальності в якійсь сфері діяльності, які виходять за рамки звичайного, нормального сприйняття.

а) так;

б) ні.

6. Виділіть найбільш суперечливе твердження. Подолати передумови виникнення податкових девіацій можна за допомогою:

а) забезпечення стабільного податкового законодавства, зниження податкових ставок;

б) забезпечення такого співвідношення між величиною граничної ставки податку і граничної ставки штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, за якого остання є більшою за першу;

в) посилення кримінальної відповідальності платників податків за їх несплату;

г) формування податкової етики.

СЕМІНАР 8. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

1. Домогосподарство як інституційна складова економічної системи.

2. Проблема визначення понять «фінанси домогосподарств» і «функції фінансів домогосподарств».

3. Зміст концепцій, на основі яких здійснюється аналіз поведінки домогосподарств.

4. Фінанси домогосподарств у фінансовій системі України.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Специфічні ознаки функціонування сучасних домогосподарств.

2. Роль тіньових доходів у формуванні доходів домогосподарств в Україні.

3. «Доларизація» доходів домогосподарств в Україні.

Література.

Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: моногр. Київ: Знання, 2010. Р.1.

Кізіма Т. О. Поведінкові фінанси як новий напрям досліджень сучасної фінансової науки. *Актуальні проблеми розвитку регіону*. 2013. №. 9. С. 175-178.

Кізіма Т.О. Кредитна поведінка домогосподарств: структурно-аналітичний аспект. *Світ фінансів*. 2019. № 1. С. 7-18.

Талер Р. Поведінкова економіка. Київ: Наш формат, 2018. Ч. 6.

Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории. Москва: ГУВШЭ, 2003.

Населення України. Демографічний вимір якості життя; за ред. О. М. Гладуна. Київ: ІДСД НАН України, 2019. Р. 1; Р. 2.

Воскобойников В. Б. Фінансова грамотність молоді: практика зберігання та збільшення грошей родини. Черкаси: Маклаут, 2008. 240 с.

Мельник В. М., Якушик І. Д., Драган О. О. Формування фінансової поведінки домогосподарств в Україні: моногр. Херсон: Гельветика, 2014. 211 с.

Романюк С. А. Соціальна політика: питання сучасної концептуалізації інституціоналізму. *Демографія та соціальна економіка*. Київ: ІДСД НАН України, 2020. № 4. С. 120-142.

II. Питання для обговорення:

1. Які основні індикатори фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств в сучасних умовах ви можете назвати
2. Чому фінансова поведінка більшості українських домогосподарств все ще продовжує залишатися в межах заощаджуваних традицій?
3. Чому відбувається відтік вітчизняного приватного інвестиційного капіталу в країни зі стабільними економічними умовами?
4. Чим можна пояснити схильність населення України до широкого використання в обігу іноземної валюти?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи можна стверджувати, що німецька модель ринкової економіки є більш соціально ефективною, ніж американська?

Завдання 2.

Доцільно чи недоцільно формувати пенсійні фонди в Україні тільки за рахунок внесків майбутніх пенсіонерів?

Завдання 3.

Доцільно чи недоцільно запроваджувати в Україні обов'язкове медичне страхування для всіх громадян?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.

2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 8.

1. Соціально-економічна сутність фінансів домогосподарств проявляється через їх функції: ресурсотворюючу; розподільчу; відтворювальну; регулятивну; інвестиційну; консолідуючу; контрольну.

а) ні;

б) так.

2. Виділіть найбільш суперечливе твердження. Значну роль у формуванні доходів домашніх господарств України все ще мають тіньові доходи, отримані у формі:

а) тіньової заробітної плати найманих працівників (зарплати в «конвертах»);

б) у вигляді тіньового підприємницького прибутку;

в) в отриманні незаконних соціальних пільг;

г) у формі матеріального заохочення за корупційні діяння.

3. В Україні процес формування фінансових ресурсів домогосподарств знаходиться у сильній залежності від зовнішніх факторів, внаслідок значної залежності економіки від результатів роботи експортно-орієнтованих галузей,

надходження інвестиційних ресурсів від іноземних інвесторів та кон'юнктури світового ринку енергетичних ресурсів.

а) ні;

б) так.

4. Інвестиційна функція фінансів домогосподарств є однією із найважливіших, вона полягає в тому, що домашні господарства є одним із постачальників вільних грошових коштів на фінансовий ринок. Зростання доходів домогосподарств є матеріальною основою для виконання даної функції.

а) так;

б) ні.

5. Знайдіть помилку. «Доларизація» української економіки обумовлюється наступними причинами:

а) довірою до економічної політики української держави;

б) тривалим періодом в історії нашої країни, протягом якого відбувалися значні інфляційні процеси;

в) нестабільністю грошових надходжень до фінансових фондів домогосподарств; г) інфляційними очікуваннями населення.

6. Фінансова поведінка більшості українських домогосподарств все ще продовжує залишатися в межах заощаджуваних традицій. Як наслідок, домогосподарства, значна частина яких об'єктивно готова до активної фінансової поведінки, на жаль, ще не стали потужними генераторами зростання вітчизняного фінансового ринку.

а) так;

б) ні.

СЕМІНАР 9. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПОВЕДІНКОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

1. Сутність ціноутворення на фондовому ринку.

2. Особливості раціональної та ірраціональної поведінки суб'єктів фондового ринку.

3. Особливості раціонального та ірраціонального поведінкового ціноутворення на фондовому ринку.

4. Методичні підходи до визначення поведінкового ціноутворення на фондовому ринку.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Ознаки цінних паперів.

2. Вплив ціни цінних паперів на поведінку різних інвесторів.

3. Вплив інсайдерської інформації на поведінку окремих інвесторів.

Література.

Кушнір М. А., Ліпич Л. Г., Сторонянська І. З. Поведінкове ціноутворення на фондовому ринку: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. Р. 1.

Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. Київ: Наш Формат, 2022. Част. 6.

Малишенко К. А. Поведінкові фінанси та їх вплив на динаміку фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ. 2014. № 16. С. 57-64.

Талер Р., Санстейн К. Nudge. Архитектура выбора. Как улучшить наши решения о здоровье, благосостоянии и счастье. Москва, 2017.

Кізима Т. О. Поведінкові фінанси як новий напрям досліджень сучасної фінансової науки. *Актуальні проблеми розвитку регіону*. 2013. №. 9. С. 175-178.

Кутузова М. М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. Р.1.§1,2.

Екерт Д, Чепітс Г. Вашому капіталу загрожує шість сценаріїв. *Український тиждень*. 2018. № 39. С. 50-51.

Карлін М. І. Вплив токсичних кредитів та активів на стан фінансової безпеки країни. *Економічний форум*. Луцьк: ЛНТУ, 2019. № 3. С. 169-174.

Таліб Н. Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті. Київ: Наш формат, 2018. 400 с.

II. Питання для обговорення:

1. Які види цінних паперів ви можете назвати?
2. Які моделі ціноутворення на фондовому ринку ви можете назвати?
3. Які види аномалій впливають на систему ірраціонального поведінкового ціноутворення на фондовому ринку?
4. Які вади ринкової економіки сьогодні проявляються в Україні та негативно впливають на фінансову поведінку домогосподарств на фондовому ринку?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи впливають доходи від тіньової економіки на формування цін на фондовому ринку країни?

Завдання 2.

Чи завжди поведінка інвесторів на фондовому ринку є раціональною?

Завдання 3.

Чи впливає інсайдерська інформація на поведінку окремих інвесторів на фондовому ринку?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.
2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 9.

1. Знайдіть помилку. Базовими елементами фондового ринку є цінні папери, які мають наступні ознаки:

- а) документарність;
- б) стандартність;
- в) засвідчення грошових чи майнових прав та обов'язків;
- г) безризиковість.

2. Знайдіть помилку. До пайових цінних паперів в Україні відносяться:

- а) акції;

- б) облігації підприємств;
 - в) інвестиційні сертифікати;
 - г) акції корпоративних інвестиційних фондів.
3. Знайдіть помилку. До боргових цінних паперів в Україні відносяться:
- а) облігації підприємств;
 - б) державні облігації;
 - в) акції;
 - г) облігації міжнародних фінансових організацій.
4. Метою первинного ринку цінних паперів є забезпечення ефективного обігу цінних паперів після первинного їх розміщення.
- а) так;
 - б) ні.
5. Особливості раціональної поведінки суб'єкта фондового ринку полягає в тому, що він максимізує функцію очікуваної корисності на основі дохідності та ризику: несхильність до ризику суб'єкта є постійною; суб'єкт оцінює результат через кінцевий дохід; суб'єкт об'єктивно оцінює ймовірність майбутніх доходів; систематичні помилки виникають рідко і не мають суттєвого впливу на формування ціни.
- а) всі відповіді неправильні;
 - б) всі відповіді правильні.
6. В сьогоdnішніх умовах для прогнозування цін фондового ринку виділяють наступні чинники: чинники фінансового ринку; чинники грошового ринку; чинники валютного ринку; чинники фондового ринку; чинники товарного та сировинного ринку; чинники державних інвестицій.
- а) так;
 - б) ні.

СЕМІНАР 10. АНАЛІЗ ПОВЕДІНКОВОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

1. Етапи розвитку фондового ринку України.
2. Порівняльна характеристика етапів розвитку українського фондового ринку в ХХІ столітті.
3. Аналіз раціональності поведінкового ціноутворення на фондовому ринку України.
4. Виявлення аномалій ірраціонального поведінкового ціноутворення на фондовому ринку України.

Питання на самостійне опрацювання.

1. Особливості радянського етапу у функціонуванні ринку цінних паперів.
2. Особливості посткризового етапу (2009-2014 рр.) розвитку ринку цінних паперів України.
3. Технічні аномалії розвитку ринку цінних паперів України.

Література.

Кушнір М. А., Ліпич Л. Г., Сторонянська І. З. Поведінкове ціноутворення на фондовому ринку: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. Р. 2.

Ліпич М. А. Особливості розвитку фондового ринку України. *Вісник Львівського університету. Серія: економічна*. 2014. № 51. С. 265-274.

Благуно І. І. Аномалії на фінансових ринках як фактор ірраціональної поведінки інвесторів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. Випуск 2 (50). С. 239-244.

Азаренкова Г. М. та ін. Посткризовий розвиток фондового ринку: світові тенденції і національні особливості: моногр. Київ: УБС НБУ, 2013.

Кутузова М. М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища: моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. Р.1.§3.

Малишенко К. А. Поведінкові фінанси та їх вплив на динаміку фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ. 2014. № 16. С. 57-64.

Зарічук О. Є. Особливості становлення інститутів спільного інвестування в контексті розвитку інституційних інвесторів в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 21. С. 81-86.

Сохацька О. М. Біржова справа. Тернопіль: Карт-Бланш; Київ: Кондор, 2008. 320 с.

Семенюк В. П. Десятирічний процес приватизації та його наслідки. *Голос України*. 2003. 12 березня. С. 16-17.

II. Питання для обговорення:

1. Які визнаєте етапи розвитку фондового ринку в Україні?
2. Які особливості післякризового (2009-2014 рр.) розвитку фондового ринку України ви можете назвати?
3. Як на ваш погляд потрібно вирішувати соціальні суперечності в Україні, щоб вони не гальмували розвиток фінансового ринку нашої країни?
4. В чому полягають особливості впливу війни Росії проти України, яка розпочалася в 2020 р., на розвиток фінансового ринку нашої країни?

III. Практичні завдання:

Завдання 1.

Чи доцільно проводити реприватизацію в Україні та як вона вплине на розвиток фондового ринку нашої країни?

Завдання 2.

Чи доцільно придбавати військові облігації України?

Завдання 3.

Чи доцільно Україні в умовах війни з Росією брати кредити у міжнародних організацій?

Методичні вказівки до практичних завдань.

Завдання 1,2,3. У процесі виконання завдань необхідно визначити, чи вірним є твердження. Відповіді записати у такому вигляді:

1. Так.

2. Ні. Якщо твердження є невірним, необхідно пояснити чому воно є таким.

IV. Тести до заняття № 10.

1. Вставте пропущені слова. В умовах глобалізації на фінансових ринках найбільший прибуток має той інвестор, який має _____ .
- а) впливових покровителів;
 - б) доступ до кредитів;
 - в) податкові пільги;
 - г) інсайдерську інформацію.
2. В якому році при радянській владі фондові відділи при товарних біржах припинили своє існування?
- а) 1925 р.;
 - б) 1930 р.;
 - в) 1935 р.;
 - г) 1939 р.
3. Коли Верховна Рада України прийняла Закон України «Про інститути спільного інвестування»?
- а) 15.03.1999 р.;
 - в) 15.03.2001 р.;
 - б) 15.03.2003 р.;
 - в) 15.03.2005 р.
4. Коли почалися торги на Українській біржі?
- а) з 26.03.2001 р.;
 - б) з 26.03.2003 р.;
 - д) з 26.03.2006 р.;
 - г) з 26.03.2009 р.
5. Вставте пропущену цифру. Склад «індексного кошика» Української біржі визначається її Індексним комітетом і включає не менше ніж _____ найбільш ліквідних акцій українських компаній.
- а) 10;
 - б) 15;
 - в) 20;
 - г) 25.
6. В результаті аналізу виявлено, що українському фондовому ринку в 2002 - 2014 рр. були властиві фундаментальні та технічні аномалії.
- а) так;
 - б) ні.

Питання на залік «Поведінкові фінанси»

1. Суть і структура поведінкової економіки.
2. Внесок Р. Талера у розвиток поведінкової економіки та поведінкових фінансів.
3. Внесок Д. Канемана у розвиток поведінкової економіки та поведінкових фінансів.
4. Взаємозв'язок психології та поведінкових фінансів.
5. Визначення поведінкових фінансів та їх роль у розвитку ринкової економіки.
6. Теорія підштовхування та її значення в поведінковій економіці та поведінкових фінансах.
7. Внесок українських вчених у розвиток поведінкової економіки та поведінкових фінансів.
8. Взаємозв'язок психології та поведінкових фінансів.
9. Причини розвитку тіньової економіки в країнах світу та в Україні та її вплив на поведінкові фінанси.
10. Причини недовіри фізичних та юридичних осіб до структур фінансового ринку.
11. Стратегії усунення втрат від поведінкових чинників у фінансових рішеннях громадян і юридичних осіб.
12. Заходи з підвищення фінансової грамотності громадян.
13. Вплив тіньової економіки на ірраціональну поведінку суб'єктів поведінкових фінансів.
14. Причини функціонування шахрайських схем в фінансовій системі України.
15. Визначення суб'єктів поведінкових фінансів.
16. Зміна ролі людини в сучасній економіці і вплив цього явища на поведінкові фінанси.
17. Роль домогосподарств у поведінкових фінансах.
18. Роль суб'єктів фінансового ринку у розвитку поведінкових фінансів.
19. Соціальні суперечності ринкової економіки та їх наслідки для економіки загалом та для фінансів домогосподарств.
20. Врахування нерациональної поведінки індивідів при здійсненні фінансово-економічної політики.
21. Зміст основних теорій поведінкових фінансів.
22. Соціальні протиріччя в Україні та їх вплив на фіскальну політику і поведінкові фінанси.
23. Суть, види та передумови виникнення конфліктів. Соціальна конфліктологія.
24. Конфлікт інтересів між платником податків і фіскальним органом та можливі шляхи його вирішення.
25. Економічна поведінка, її види та характер впливу на соціально-економічні процеси.
26. Суть та види девіантної поведінки. Девіантна поведінка в системі суспільного конфлікту.
27. Суб'єкти податкового злочину.
28. Способи уникнення податків та засоби їх запобігання.

29. Податкові норми поведінки, аномії, девіації та патології в фіскальній соціології.
30. Види девіантної поведінки та її врахування в фіскальній політиці України.
31. Девіантна та деліквентна поведінка платників податків.
32. Фактори переходу деліквентної поведінки з індивідуального на груповий рівень.
33. Види податкового контролю. Типи податкових санкцій.
34. Зміст концепцій, на основі яких здійснюється аналіз фінансової поведінки домогосподарств.
35. Сутність та специфіка управління фінансами домогосподарств.
36. Фінансові рішення домогосподарств в умовах економічних ризиків.
37. Деякі особливості управління фінансами домогосподарств в сучасних умовах.
38. Сутність ціноутворення на фондовому ринку.
39. Особливості раціональної та ірраціональної поведінки суб'єктів фондового ринку.
40. Особливості раціонального та ірраціонального поведінкового ціноутворення на фондовому ринку.
41. Методичні підходи до визначення поведінкового ціноутворення на фондовому ринку.
42. Етапи розвитку фондового ринку України.
43. Порівняльна характеристика етапів розвитку українського фондового ринку в ХХІ столітті.
44. Аналіз раціональності поведінкового ціноутворення на фондовому ринку України.
45. Виявлення аномалій ірраціонального поведінкового ціноутворення на фондовому ринку України.
46. Модель ірраціонального поведінкового ціноутворення фондового ринку.
47. Стратегічне планування уникнення втрат в умовах ірраціонального поведінкового ціноутворення.
48. Реалізація ситуативного підходу до стратегічного планування уникнення втрат на українському фондовому ринку.
49. Значення вивчення поведінкових фінансів для з'ясування причин виведення коштів в офшори фізичними та юридичними особами.
50. Визначення офшорів та їх привабливість.
51. Офшори як засіб мінімізації податків. Визначення та види офшорних компаній.
52. Боротьба ФАТФ, ОЕСР та ЄС з відмиванням «брудних» грошей та з виведенням коштів в офшори.
53. Роль Державної податкової служби України у боротьбі з ухиленням від оподаткування та в обмеженні виведенні коштів в офшори.
54. Роль і функції Державної служби фінансового моніторингу у боротьбі з відмиванням «брудних» грошей.
55. Роль і функції Національного банку України у боротьбі з відмиванням «брудних» грошей та з виведенням коштів в офшори.

Рекомендована література

Основна література

1. Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду. 3-тє видання. Пер. з англ. С. Крикунової. Київ: Наш формат, 2022. 464 с.
2. Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. Київ: Наш формат, 2018. 280 с.
3. Ілляшенко П. Поведінкові фінанси: історичний огляд і основні засади. *Вісник Національного банку України*. Червень. 2017. С. 30-49.
- Карлін М. І. Суспільні фінанси в умовах демократії: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 228 с.
4. Карпишин Н. Інвестиційна поведінка домогосподарств: світові моделі і національні особливості. *Світ фінансів*. 2015. Вип. 4. С. 138-150.
- Канеман Даниель. Думай медленно...решай быстро: [пер. с англ.]. Москва: АСТ, 2014. 653 с
5. Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку. Київ: Знання, 2010. 431 с.
- Корнєєв В. В. Поведінкові фінанси та інвестування в експлоярній економіці. *Економічна теорія*. 2009. № 3. С. 40-49.
6. Кушнір М. А., Ліпич Л. Г., Сторонянська І. З. Поведінкове ціноутворення на фондовому ринку: монографія. Луцьк: Вежа-Друк. 2017. 200 с.
7. Ліпич М. А. Поведінкові фінанси: концептуалізація поняття. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2014. № 3, т. 19. С. 54-58.
8. Нейман Дж., Моргенштерн Э. Теория игр и экономическое поведение (с примерами из математической экономики). Москва: Изд-во «МИГ». 2018. 280 с.
9. Талєб Н. Н. Обдурені випадковістю. Незрима роль шансу в житті і бізнесу. Київ: Наш формат, 2020. 360 с.
10. Ушакова Н. Г., Кулініч О. А., Помінова І. І. Інституалізація поведінкового регулювання: зарубіжний досвід. *Бізнес-інформ*. 2020. № 9. С. 37-43.
11. Ясинська Н. А. Фінансові індикатори впливу грошових переказів трудових мігрантів на соціально-економічний розвиток домогосподарств. *Світ фінансів*. 2018. № 2. С. 123-138.

Додаткова література

12. Бутко М. П. Економічна психологія. навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 232 с.
13. Вплив банківської системи на розвиток національної економіки: [монографія]; за заг. ред. Н. Ю. Рекової. Донецьк: Ноулідж, 2012. 431с.
14. Зарічук О. Є. Особливості становлення інститутів спільного інвестування в контексті розвитку інституційних інвесторів в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 21. С. 81-86.

15. Карлін М. І. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Кондор, 2018. 368 с.
16. Кізима Т.О. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу. *Світ фінансів*. 2011. № 4. С. 19-26.
17. Кізима Т.О. Кредитна поведінка домогосподарств: структурно-аналітичний аспект. *Світ фінансів*. 2019. № 1. С. 7-18.
18. Кізима Т. О., Письменний В. В., Коваль С. Л., Карпишин Н. І. та ін. Методика викладання фінансової грамотності: Навч. посіб.; за ред. д. е. н., професора Кізими Т. О. Тернопіль: Осадца Ю. В. 2017. 200 с
19. Ліпич М. А. Вплив поведінкових чинників на ціноутворення на фондовому ринку. *Моніторинг біржового ринку*. 2014. № 10. С. 13-17.
20. Маршалл Д. Ф. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям: Пер. с англ. Москва. ИНФРА-М. 1998. 784 с.
21. Парандій О. В., Філонов О. В. Гіпотези ефективного ринку та випадкових блукань на фондовому ринку України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 7. С. 30-37.
22. Серватинська Н. А. Доходи і витрати домогосподарств: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. *Світ фінансів*. 2018. №. 3. С. 141-154.
23. Сидор І., Віятик І. Фінансове консультування та його вплив на зростання суспільного добробуту населення. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 88-103.
24. Сидорович О. Ю. Фіскальна соціологія: навчально-методичний посібник. – Тернопіль: ТНЕУ. 2005. 160 с.
25. Соколовська А.М. Основи теорії податків: Навч. посібник. Київ: Кондор, 2010. 326 с.

Інтернет-ресурси.

1. Дефіцит солі в українських магазинах. URL: <https://www.5.ua/ekonomika/defitsyt-soli-v-ukrainskykh-mahazynakh-34124.html>
2. Karlin, M., Prots, N., & Prots, V. (2020). Роль мінімальної заробітної плати в системі дотримання соціальної справедливості при фінансуванні бюджетних установ. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 3(34), 358-365. <https://fkd.ubs.edu.ua/index.php/fkd/article/view/2932>.
3. Карлін М., Шматковська Т., Борисюк О. Банківські інновації в умовах формування цифрової економіки. *Економіка та суспільство*. <https://doi.org/10.32782/2524-0072-2021-27-24>.
4. Котова М.В. Особливості прийняття інвестиційних рішень фізичними особами на ринку цінних паперів. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2014. Т.1. Вип. 2. С. 70-75 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rectpu_2014_1_2_10.
- Національний банк. Грошово-кредитна та фінансова статистика. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415.
- Національний банк. Фінансова грамотність. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=3115908.
5. Нобелівську премію присудили за дослідження економічної поведінки. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/10/9/629906/>

6. Опублікували неочікуваний факт про песимізм українців. URL: https://24tv.ua/opublikovali_neochikuvaniy_fakt_pro_pesimizm_ukrayintsiv_n687897.

От новой финансовой пирамиды пострадали 250 тысяч украинцев. URL: <https://vesti-ukr.com/strana/213884-piramidy> (дата звернення: 03.11.2018).

Пенцак Є. Про книгу Джорджа Акерлофа і Роберта Шиллера «SPIRITUS ANIMALIS або Як людська психологія керує економікою і чому це важливо для світового капіталізму». URL: <http://www.investadviser.com.ua/ukr/publications/4011.html>

7. «Продуктовий шок», або чому українці скуповували гречку і цукор/ URL: <https://p-p.com.ua/news/65601>

Психологія прийняття фінансових рішень (Анкета). URL: https://docs.google.com/forms/d/1Rignri8yW8XrYUDYMG1_XykAmhwJz_KxAXfKd3Gnko/edit#responses

Навчально-методичне електронне видання

Микола Іванович Карлін

ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСИ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ та
самостійної роботи**

Обсяг 1,29 обл.-вид. арк.